

**Серая А. К.,**  
*аспірант кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності*  
*факультету соціології і права*  
*Національного технічного університету України*  
*«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

## ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ДОВІРНОСТІ І ДОГОВОРУ ДОРУЧЕННЯ

## TO THE ISSUE OF THE RATIO OF POWER OF ATTORNEY AND THE CONTRACT OF AGENCY

Стаття присвячена з'ясуванню співвідношення довіреності як особливого документа, що підтверджує повноваження представника, та договору доручення як різновиду договору про надання послуг у площині відносин представництва, а також визначенню ролі довіреності і договору доручення у реалізації зазначеного правового інституту.

**Ключові слова:** *видача довіреності, відносини представництва, довіреність, довіритель, договір доручення, добровільне представництво, повірений, представник.*

Стаття посвящена выяснению соотношения доверенности как особого документа, подтверждающего полномочия представителя, и договора поручения как разновидности договора об оказании услуг в плоскости отношений представительства, а также определению роли доверенности и договора поручения в реализации указанного правового института.

**Ключевые слова:** *выдача доверенности, отношения представительства, доверенность, доверитель, договор поручения, добровольное представительство, поверенный, представитель.*

This article is devoted to the definition of the ratio of the power of attorney as a special document confirming the authority of the representative and the contract of assignment as a version of the contract for rendering services to the flat relations of the representation, as well as clarifying the role of the power of attorney and the contract of commission in the implementation of this legal institution.

**Key words:** *issue of power of attorney, relations of representation, power of attorney, principal, contract of commission, voluntary representation, attorney, representative.*

**Актуальність теми** пов'язана з постійним підвищенням інтересу до особливостей функціонування інституту договірної представництва і до з'ясування правової природи, суті і значення окремих пов'язаних із ним правових категорій, явищ, конструкцій. У цьому контексті важливим є питання про співвідношення довіреності та договору доручення, з'ясування їх місця і ролі у відносинах договірної представництва.

Варто підкреслити, що зазначені питання вже неодноразово підіймалися у наукових дослідженнях учених різних поколінь. Зокрема, у працях О.В. Дзери, А.І. Доманової, І.Ю. Дрішлюк, Н.С. Кузнецової, С.О. Харитонової, О.І. Харитонової було з'ясовано природу договірної представництва, подана характеристика довіреності та зроблено аналіз договору доручення як договору про надання юридичних послуг. Водночас особливості правочину щодо видачі довіреності з позиції нотаріальної практики залишилися поза увагою вчених-цивілістів, а питання взаємозв'язку договору доручення та довіреності під час реалізації відносин договірної представництва потребують подальшого вивчення, уточнення та доповнення.

**Метою статті** є аналіз співвідношення між довіреністю та договором доручення під час реалізації відносин договірної представництва, з'ясування їх місця і ролі у зазначених відносинах.

Термінологічна неузгодженість щодо вживання термінів «доручення» і «довіреність» у нормативно-

правових актах (зокрема, у ст. 58 Закону України «Про нотаріат»), у науковій правничій літературі, а також відсутність обов'язкової письмової форми договору доручення поряд із вимогою вчинення довіреності винятково у письмовій (переважно у письмовій нотаріально посвідченій формі) створює правову ситуацію, коли повноваження начебто передаються «за довіреністю» і фактично розуміється, що саме довіреність є підставою виникнення представницьких правовідносин, а не договір доручення [1, с. 134; 2, с. 40; 3, с. 28].

Доручення ж за своєю правовою природою є нічим іншим, як договором про надання юридичних послуг. Проте послуги у цьому разі є особливими, вони виявляються у допомозі і сприянні особі шляхом здійснення від її імені певних юридичних дій. На противагу цьому видача довіреності є одностороннім правочином, що виражається у письмовому документі, призначенням якого є документальне підтвердження повноважень представника та надання таким повноваженням установлені законом форми.

Практика посвідчення довіреностей нотаріусами Київського міського нотаріального округу (далі – КМНО) свідчить про те, що нотаріуси зазвичай чітко відмежовують договір доручення як підставу представництва і довіреність як матеріального носія, який фіксує повноваження представника. Тому у текстах довіреностей незалежно від їх виду вказується, що посвідченню такої довіреності передують «усна домовленість» або «усний договір сторін», тобто мова йде

саме про договір доручення, який попередньо був укладений сторонами в усній формі. Але водночас наявність такої домовленості нотаріус перевіряти не зобов'язаний, оскільки із суті довіреності як одностороннього правочину випливає лише необхідність перевірки волевиявлення довірителя на видачу довіреності.

Тобто вбачається, що довіреність сама по собі не є підставою виникнення відносин представництва, і так само не варто сприймати її як особливу форму існування договору доручення. З огляду на зазначене можна також говорити про розмежування довіреності і договору доручення за критерієм форми існування. Законодавець орієнтує нас у ст. 1003 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), що юридичні дії, які належить вчинити повіреному, мають бути чітко визначені у самому договорі доручення або у виданій на його підставі довіреності. Таке формулювання пов'язане насамперед із тим, що довіреність відповідно до положень ЦК України є письмовим документом, отже, існує винятково у письмовій (простій або нотаріально посвідченій) формі, усної довіреності бути не може. Водночас договір доручення за ЦК України може існувати і в усній формі.

Одночасно закон, як правило, вимагає, щоби факт уповноваження та зміст повноваження за добровільного представництва були зафіксовані письмово та переважно посвідчені. Тому в тих ситуаціях, коли за законом форма повноваження конституційно пов'язана із самим уповноваженням як правочинном, відсутність відповідного документа, що фіксує повноваження, свідчить про відсутність самого повноваження. Так, якщо договір доручення, що передбачає продаж будинку повіреному, укладено усно або у простій письмовій формі, то очевидно, що повноваження на продаж будинку до видачі нотаріально посвідченої довіреності, яка у цьому разі необхідна (ч. 1 ст. 245 ЦК), не виникає. Обов'язок вчиняти представницькі дії у наведеному прикладі до наділення повноваженням не може бути реалізованим, тобто перебуває у «пасивному» стані, і видача довіреності є перетворюючим юридичним фактом, що приводить вказаний обов'язок у готовий до реалізації стан. Якщо ж договір доручення про продаж будинку вчинено у нотаріальній формі, то він породжує повноваження уже в момент укладання договору, і видача довіреності в такому разі не вимагається. Не існує ніяких перешкод для того, щоб уповноваження та зміст повноваження були доведені до відома третіх осіб шляхом пред'явлення їм належно оформленого екземпляру договору доручення, тоді би треті особи отримали уявлення про зміст повноваження з його першоджерела. Вимога про пред'явлення довіреності, таким чином, не має змісту [4, с. 134; 5, с. 400; 6, с. 17].

Іншим критерієм є права й обов'язки для сторін представницьких правовідносин, які породжуються довіреністю і договором доручення. Оскільки доручення є двостороннім правочинном, для укладення такого договору необхідним є волевиявлення двох

сторін. Тому у випадку посвідчення нотаріусом договору доручення йому не достатньо встановити особу лише довірителя і його право і дієздатність. Такі дії необхідно вчинити і щодо представника, причому в окремих випадках, передбачених законом необхідно перевірити і наявність відповідних ліцензій, дозволів.

У даному контексті слід зазначити також, що договір доручення як двосторонній зв'язок між сторонами передбачає наявність взаємних прав та обов'язків, в той час як передача повноважень за довіреністю за відсутності письмового договору ніяких обов'язків для представника встановлювати не може.

Отже повірений, як і будь-яка сторона двостороннього договору, має певні обов'язки, закріплені у ст. 1006 ЦК України. Одним із головних обов'язків повіреного є повідомлення довірителю на його вимогу всіх відомостей про хід виконання його доручення. Тобто повірений має повідомити про всі обставини, що можуть перешкоджати досягненню мети. Це дає можливість довірителю змінити, конкретизувати свої вказівки відповідно до обставин, контролювати діяльність повіреного, вчасно вживати необхідних заходів з метою захисту власних інтересів. Також ст. 1006 ЦК України передбачені необхідні дії у разі виконання доручення або його припинення. Насамперед, повірений зобов'язаний повернути довірителю довіреність, якщо її строк ще не закінчився. Крім того, він має надати повний звіт та виправдані документи (рахунки, квитанції тощо), якщо це вимагається за умовами договору та характером доручення. Виконання цього обов'язку має значення для складних доручень, які охоплюють необхідність здійснення великої кількості будь-яких дій, розрахунків тощо. Звіт повіреного має містити всі відомості про вчинені ним дії та досягнуті результати. Ця інформація необхідна довірителю для здійснення прав та виконання обов'язків, що виникли внаслідок дій повіреного. Звіт може бути як в усній, так і в письмовій формі. Обов'язок негайно передати довірителю все одержане у зв'язку з виконанням доручення є найголовнішим, тому що переданий результат є метою доручення. Так, одержані повіреному гроші, речі, документи та інше майно від третіх осіб належать довірителю з моменту, коли вони були вручені повіреному. Довірителю також необхідно передати документи, що свідчать про наявність правових зв'язків між ним та третіми особами. На довірителя теж покладається низка обов'язків. Зокрема, обов'язок довірителя видати повіреному довіреність на вчинення юридичних дій випливає зі змісту самого договору доручення, оскільки повірений діє від імені довірителя. Довіритель зобов'язаний (якщо інше не передбачене договором доручення): забезпечити повіреного засобами, необхідними для виконання доручення; відшкодувати повіреному всі витрати, що були необхідні для виконання договору доручення. Інші витрати, зроблені повіреному, підлягають відшкодуванню лише у тому випадку, якщо вони були здійснені з відома довірителя. Витрати повіреного складаються зі

здійснених ним необхідних витрат на поїздки, проживання, харчування тощо. Але в кожному разі довіритель відшкодовує повіреному лише фактичні витрати, що були необхідними для виконання договору доручення (ст. 1007 ЦК України). Обов'язок довірителя негайно прийняти все одержане повіреним пов'язаний з обов'язком повіреного, передбаченим п. 3 ч. 1 ст. 1006 ЦК України. У випадку, коли повірений самостійно ухилився від умов договору доручення, довіритель не зобов'язаний приймати від нього виконання, за винятком, передбаченим ст. 1004 ЦК України. Якщо ж довіритель порушить свій обов'язок прийняти виконане, то повірений має право вимагати відшкодування шкоди, завданої такою відмовою. [4, с. 13; 7, с. 21]

Наступною суттєвою ознакою за якою співвідноситься довіреність і договір доручення являється їх предмет і зміст.

Зокрема, Харитонов Є.О. відносить договір доручення до договорів про надання юридичних послуг, підкреслюючи при цьому, що його предметом є надання замовнику допомоги у реалізації прав, що йому належать, чи виконанні обов'язків, які на нього покладені. Від імені і за рахунок того, кого представляють. За договором доручення предметом може бути тільки виконання юридичних дій, тобто таких, які створюють для довірителя правові наслідки щодо третьої особи. Наприклад, зобов'язання виступати від імені довірителя на суді приводить до укладення договору доручення. Але угода про те, що одна особа за дорученням другої повинна виконати певну роботу, не пов'язану із встановленням правових відносин третіх осіб і довірителя, буде трудовим договором або договором підряду тощо. Предметом договорів доручення завжди є виконання юридичних дій, однак юридичні дії можна провадити не тільки за договором доручення, але й за трудовим чи іншим аналогічним договором. Ці дії мають бути правомірними, а також не пов'язаними з діями суто особистого характеру. Доручені дії можуть бути як разовими одночасними, так і періодичними. Фактичні дії повіреного не включаються у предмет договору доручення, оскільки самостійного правового значення не мають і здійснюються лише з метою реального виконання юридичних дій. Оскільки предметом договору доручення є юридичні дії, умови договору доручення, які визначають зміст обов'язку повіреного представляти інтереси і які є суттєвими для договору доручення, визначають і зміст повноваження повіреного як права виступати від імені довірителя [4, с. 134].

Отже, договір доручення містить волевиявлення довірителя і виступ повіреного від його імені, а тому може розглядатися як уповноважувальний правочин. У зв'язку з цим деякі автори підручників та навчальних посібників спеціально наголошують, що доручення є однією з підстав добровільного представництва, і, як вже згадувалося, називають доручення договором про представництво.

Можливість передачі представнику за довіреністю права на здійснення певних юридичних дій

лежить у площині наукової дискусії, і з цим пов'язана низка практичних проблем.

Зокрема, перша група проблем пов'язана з тим, що згідно з визначенням представництва представник наділений правом тільки на вчинення правочинів (ст. 237 ЦК України). У зв'язку з цим, по-перше, під сумнів була поставлена можливість видачі довіреностей на користування майном (насамперед на водіння автомобіля), оскільки останнє не можна віднести до правочинів. По-друге, не є правочином у розумінні ч. 1 ст. 202 ЦК України участь у загальних зборах акціонерів або учасників товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ), хоча у ст. 159 ЦК України йдеться про те, що в загальних зборах мають право брати участь представники акціонерів. По-третє, співвідношення договору як підстави виникнення договірного представництва і довіреності як його необхідного атрибута (ч. 1 ст. 1007 ЦК України) породжує низку питань. Так, у ч. 1 ст. 1000 ЦК України вказується, що за договором доручення повірений зобов'язується вчинити від імені довірителя певні юридичні дії. Поняття «дії» і «правочини» співвідносяться як рід і вид. Звідси повірений за договором може вповноважуватися на здійснення будь-яких юридичних дій, а представник, який діє за довіреністю, що повинна видаватися після укладення договору, не всіх юридичних дій, а лише правочинів. Тоді не зрозуміло те, що ж буде основою для інших дій представника у відносинах із третіми особами, якщо не довіреність. Адже виникає потреба у вчиненні не лише правочинів, але й у здійсненні представником інших юридичних і фактичних дій. По четверте, якщо виходити з того, що законодавець обмежив представника у здійсненні всіх інших дій, крім правочинів, то за ці межі виходить одержання за довіреністю заробітної плати (ч. 4 ст. 245 ЦК України), адже такі дії також правочином не є [4, с. 137; 8, с. 250]

Проте, якщо перенести дану дискусію у практичну площину, то стає зрозумілим, що вчинення фактичних дій є невід'ємною частиною повноважень представника і без надання йому такої можливості забезпечення виконання ним своїх функцій стоїть під великим питанням.

Наступним критерієм є функції довіреності і договору доручення.

Функція договору доручення полягає в тому, що він покликаний врегулювати відносини між представником і особою, як представляють. Результат домовленості відображається у повноваженнях представника, зазначених у договорі та/або довіреності. Договір доручення є консенсуальним, оскільки він вважається; укладеним з моменту досягнення між сторонами згоди. Він має бути оплатним, якщо інше не встановлено договором або законом. На протипагу цьому, основною функцією довіреності є інформаційна функція щодо третьої особи – учасника правочину, адже саме з її змісту вона переважно дізнається про зміст, обсяг, строк та характер повноважень представника. Зі змісту довіреності черпає інформацію і нотаріус, визначаючи обсяг повноважень пред-

ставника, їх суть, сферу їх поширення. Разом з тим довіреність виконує і фіксує функцію, бо вона як матеріальний носій відображає дійсний стан відносин між довірительом і повіреним. Крім того, довіреність зазвичай видається на конкретний строк, тому в Єдиному реєстрі довіреностей легко можна перевірити чи є повноваження представника на момент вчинення ним дій – актуальними.

Також слід зауважити основні моменти щодо строку дії довіреності і договору доручення.

ЦК України та іншими актами законодавства не встановлен обмеження щодо строку дії договору доручення. Строк дії договору залежить від характеру даного довірительом доручення. При цьому він може виражатися будь-яким проміжком часу, протягом якого повірений має виконати надане йому доручення, або визначитися із конкретною датою. Строк дії договору доручення пов'язаний зі строком дії довіреності, що видається повіреному. Строк дії договору не може бути меншим за строк дії довіреності, але може або збігатися зі строком дії довіреності, або перевищувати його. Укладення безстрокового договору означає, що сторони не визначили в договорі граничний строк його дії. Якщо строк дії довіреності закінчився, а нова довіреність не видана, то договір доручення не припиняється, проте можливість виконання такого договору може втрачатися [4, с. 137; 8, с. 250]

Як свідчить практика нотаріусів КМНО, довіреності зазвичай видаються із зазначенням конкретного строку, хоча законом не заборонено видавати довіреності без зазначення строку, які діють до їх припинення. Проте, слід взяти до уваги, що Єдиний реєстр довіреностей не містить функції електронного обміну інформацією з іншими базами, тому у разі смерті фізичної особи, або припинення юридичної особи, така довіреність не буде припинена автоматично.

Щодо спільних ознак. Довіреність має виключну персоналізованість. Суть даної ознаки полягає в тому, що зміст довіреності звернений до конкретної особи і саме від неї довіритель чекає виконання передбачених дій. У такій характеристиці довіреності чітко прослідковується нерозривність зв'язку з особою представника. Можливість видати довіреність в порядку передоручення особа може лише у випадку, якщо це чітко зафіксовано у договорі.

Що стосується договору доручення, то ситуація є схожою, бо ж за загальним правилом повірений зобов'язаний виконувати доручення особисто, оскільки це передбачає особисту довіру з боку довірителя з врахуванням ділових та моральних якостей повіреного, а також зумовлено характером посередницької послуги. Стаття 1005 ЦК України передбачає випадки, коли допускається передача виконання доручення іншій особі. Зокрема, це можливо у випадках, передбачених договором, або якщо повірений був вимушений до цього обставинами, з метою охорони інтересів довірителя. Якщо повіреному була видана довіреність і правом передовіри, то він може видати заміснику нотаріальну довіреність.

Може скластися правова ситуація, коли договором доручення, укладеним у письмовій формі передбачена можливість передоручити виконання певних дій за договором іншій особі. При цьому довіреність за якою здійснює свої повноваження представник є посвідченою нотаріально, а у ній можливість передоручення повноважень не передбачена. В такому випадку нотаріус не має права посвідчити довіреність в порядку передоручення, оскільки таке право має бути прописаним в тексті основної довіреності.

Передбачена законом можливість фіксації повноваження не в договорі доручення, а в окремому документі (довіреності), зумовлена не тим, що існує необхідність дублювання факту повноваження і змісту повноваження в двох документах – договорі доручення і довіреності, а лише бажанням законодавця надати суб'єктам цивільного права якомога повніші можливості для використання представництва при встановленні та реалізації своїх суб'єктивних прав і обов'язків. У тих випадках, коли форма договору доручення відповідає вимогам закону про форму повноваження на здійснення тих чи інших юридичних дій, такий договір є підставою виникнення також і повноваження. Але виникає запитання: чим є видача довіреності як юридичний факт щодо договору доручення? В літературі з цього приводу зазначалося, що довіреність є результатом договору доручення, видається представникові на підставі договору доручення, спирається на встановлені тим чи іншим способом відносини представництва. Такі вказівки, на нашу думку, потребують певного пояснення. Очевидно, слід вважати видачу довіреності за наявності договору доручення правочином, який пов'язаний з вже існуючими правовідносинами. У випадках, коли обов'язок представництва виникає з договору доручення без одночасного виникнення повноваження, в межах зобов'язання, що виникає з доручення, виникає також організаційно-делегуюче правовідношення, на підставі якого довіритель повинен надати повіреному повноваження шляхом видачі йому довіреності, а повірений вправі вимагати цього від довірителя [4, с. 134; 6, с. 56; 8, с. 120]

За іншим твердженням довіреність – це окремий вид договору доручення, документ. Однак необхідно зазначити, що в окремих випадках в законі містяться вказівки на можливість встановлення відповідних повноважень в самому тексті договору доручення. Зокрема ст. 243 ЦК, яка регулює комерційне представництво визначає, що повноваження комерційного представника можуть бути підтвержені письмовим договором між ним та особою, яку він представляє, або довіреністю. Наступний випадок. Стаття 1135 ЦК, закріплюючи можливість ведення спільних справ простого товариства від імені усіх товаришів одним з них, передбачає, що відповідне повноваження «посвідчується довіреністю, виданою йому іншими учасниками, або договором простого товариства».

Оскільки довіреність є цивільно-правовим правочином, вона повинна відповідати усім вимогам, які

пред'являються законом до правочинів. Зокрема, довіреність може бути видана лише на вчинення правомірних юридичних дій; воля особи, яку представляють, повинна вільно формуватися і бути адекватно викладена у довіреності; довіреність, яка видається юридичній особі, може стосуватися лише вчинення правочинів, що не суперечать її спеціальній правосуб'єктності. Крім того, до довіреності висувається і ряд спеціальних вимог, недотримання яких може потягнути за собою недійсність довіреності [9, с. 110].

Отже з вищенаведеного можна зробити висновок, що співвіднести доручення і довіреність не просто, оскільки їх зв'язок є багатоаспектним і багаторівневим. Вони не співвідносяться як «загальне» і «конкретне», або ж як «первинне» і «другорядне».

Договір як підстава виникнення правовідносин представництва є двостороннім правочином, а отже передбачає домовленість сторін. У відносинах представництва це виражається як згода довірителя передати належний йому обсяг прав іншій особі для досягнення певного правового результату. З іншого боку це має бути згода особи на виконання юридичних дій від імені та в інтересах довірителя для настання бажаного результату. Довіреність у даному випадку грає роль правофіксуєчого документу, який найбільш лаконічно відображає суть дій що має право вчинити представник для досягнення мети її видачі.

Тому на нашу думку довіреність і договір доручення не слід протиставляти один одному, оскільки вони є правовими засобами реалізації відносин представництва, якій мають діяти в сукупності.

Тому, можливо, було в логічним внести зміни до ЦК України і зафіксувати, що представництво за договором не «може», а «має» здійснюватися за довіреністю.

**Висновок:** відповідно до вищенаведеного вбачається очевидним, що довіреність і договір доручення є різними за своєю суттю правовими конструкціями, які варто відмежовувати за: правовою природою; формою існування; функціями які вони виконують; правами і обов'язками які вони породжують для сторін правовідносин; змістовним наповненням; способом фіксації повноважень; строками протягом яких вони діють; співвідношенням із підставами виникнення представницьких відносин.

На нашу думку, довіреність і договір доручення не слід протиставляти один одному, оскільки вони є правовими засобами реалізації відносин представництва. З огляду на це можна спростувати тезу про те, що довіреність є окремою формою існування договору доручення, або ж додатковою підставою виникнення відносин представництва.

На нашу думку довіреність і договір доручення є елементами багаторівневої структури відносин представництва, де договір у всіх можливих формах його існування є підставою виникнення відносин представництва і в повній мірі реалізує внутрішні відносини представництва, тобто відносини між самим представником і особою, яку він представляє. В той час як довіреність це пов'язує внутрішні відносини представництва із зовнішніми – такими, що виникають між представником і третіми особами. На нашу думку, довіреність має бути обов'язковим, а не факультативним елементом договірної представництва, тому пропонуємо викласти ч. 1. ст. 244. ЦК України у такій редакції: «Представництво, яке ґрунтується на договорі, має здійснюватися за довіреністю.»

На нашу думку, така структура відносин добровільного представництва бути найефективніше сприяти захисту інтересів довірителя і разом з тим прогресивному розвитку відносин представництва.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. Ст. 356.
2. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39, стаття 383.
3. Про затвердження порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Затв. Наказом Міністерства Юстиції України від 22.02.2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17, стор. 66, стаття 632.
4. Харитонов Є.О. Добровільне представництво у цивільному праві України : навч. посібник / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, А.І. Дрішлюк. – Київ : Істина, 2007. – 176 с.
5. Михалюк О. Особливості виконання договору доручення третьою особою // Право України : юридичний журнал : науково-практичне фахове вид. / Нац. акад. правових наук України ; Конституційний Суд України. – Київ, 2013. – № 5. – С. 398–404.
6. Назаренко В. Рецепція договору доручення // Підприємництво, господарство і право : науково-практичний, господарсько-правовий журнал / Ін-т приватного права і підпр-ва АПРн України та інш. – Київ, 2010. – № 6 (174). – С. 15–19.
7. Доманова І.Ю. Інститут добровільного представництва в цивільному праві України : Автореф. дис. ... канд. юридичних наук: 12.00.03 / Доманова І.Ю.; КНУТШ. – Київ, 2007.
8. Спасибо-Фатєєва І. В. Проблеми сучасного регулювання представництва / І. В. Спасибо-Фатєєва // Університетські наукові записки. – 2012. – № 1. – С. 249–259. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap\_2012\_1\_32.pdf.]
9. Гелецька Г.О. Правова природа довіреності як форми уповноваження при договірному представництві. // Вісник Хмельницького регіону. упр. і права. – 2004. – №4(12) с.105–111.